

Analýza citlivosti daňové inkasa ČR na změnu HDP v letech 2004 - 2008

Karolina Lisztwanová¹

Abstrakt

Hrubý domácí produkt jako indikátor vývoje ekonomiky do jisté míry předjímá i možný vývoj příjmů státního rozpočtu ČR. Obsahem tohoto příspěvku je podrobit analýze vývoj pohybu daňového inkasa stěžejních daní v souvislosti se změnou HDP. Důraz je kladen na zachycení změn v letech 2004 až 2008.

Klíčová slova

Hrubý domácí produkt, daň z příjmů, daň z přidané hodnoty, spotřební daň

1 Úvod

O vývoji ekonomické úrovně si lze udělat poměrně jasnou a rychlou představu prostřednictvím základních makroekonomických ukazatelů – ekonomického růstu, cenové stability, nezaměstnanosti a úrovně platební bilance. První z nich - ekonomický růst, charakterizován jako tempo růstu reálného hrubého domácího produktu v %, je považován za primárního činitele ovlivňující zbývající tři faktory. Navíc jeho změna je impulsem i pro mnoho dalších ekonomických ukazatelů. Obsahem tohoto příspěvku je zachycení vlivu změny hrubého domácího produktu na daňové inkaso. Cílem bylo empiricky ověřit, zda lze jednoznačně potvrdit v uplynulých pěti letech (2004 - 2008) v podmínkách České republiky to, že ekonomický růst automaticky vyvolává pohyb daňového inkasa. Pro toto posouzení bylo použito srovnání prostřednictvím řetězových indexů změny vývoje daňového inkasa a hrubého domácího produktu. Zvláště byl kladen důraz na identifikaci faktorů, které by mohly teorií podpořenou jednoznačnou závislost mezi těmito veličinami narušit.

2 Vývoj hrubého domácího produktu

Hrubý domácí produkt jako jedna z hlavních makroekonomických veličin je schopen podat informace o stavu ekonomiky dané lokality a období. Obecně jej lze charakterizovat jako peněžní vyjádření výrobků a služeb, které byly vyprodukovány výrobními faktory v dané zemi za období. Metody výpočtu jsou trojí, z nichž ta nejnámější – výdajová metoda - je založena na součtu spotřeby domácností, investic, čistého exportu a vládních výdajů

$$\text{HDP} = C + I + \text{NX} + G, \quad (1.1)$$

kde C je spotřeba domácností, I jsou hrubé soukromé investice, NX je čistý export a G jsou výdaje vlády na nákup výrobků a služeb.

¹ Ing. Karolína Lisztwanová, Ekf VŠB-TU Ostrava, Katedra Financí, Sokolská třída 33, 701 21 Ostrava. email: karolina.lisztwanova@vsb.cz

Tento příspěvek vznikl v rámci řešení projektu podporovaného Grantovou agenturou České republiky č. 402/08/1234.

	2004	2005	2006	2007	2008
HDP mld. Kč	2 814,8	2 983,9	3 215,6	3 551,4	3 696,4
$\Delta \text{HDP}/\text{HDP}_{t-1}$ v %	+ 4,5	+ 6,3	+ 6,8	+ 6,1	+ 3,0

Tab.č.1: Vývoj HDP (zdroj ČSÚ)

Podíváme-li se blíže na vývoj HDP v České republice v letech 2004 – 2008 můžeme vidět nejprve nárůst od 4,5 % až po 6,8 % a posléze pokles na hodnotu 3 %. Zachycený hospodářský růst byl pokračováním nastoupeného trendu v roce 2002 a byl důsledkem příznivých změn nejen na domácí půdě, ale i po vstupu ČR do EU v roce 2004. Rok 2008 byl pak jasným důkazem toho, že česká ekonomika je nedílnou součástí ekonomiky globální.

Jednoduchou úvahou můžeme předpokládat, že pokud došlo k růstu objemu vyprodukovaných výrobků a poskytnutých služeb za období, znamená to, že mělo dojít i k růstu daňového inkasa (za předpokladu neměnných sazeb daně). Subjekty, které vytvořili více výrobků a služeb pravděpodobně dosáhly vyšší ziskovosti, což ovlivnilo vyšší jejich daňové povinnosti z titulu daně z příjmů. Rovněž ze stejného důvodu bychom mohli předpokládat nárůst inkasa DPH a v neposlední řadě bychom měli nalézt důkaz o bohatnutí společnosti prostřednictvím růstu inkasa spotřební daně. Podívejme se, jak vypadá realita a zda lze pro tyto teoretické závěry nalézt oporu ve skutečnosti.

3 Vývoj daňového inkasa

	2004	2005	2006	2007	2008
Daňové inkaso v mil. Kč (DI)	551 387	628 360	633 614	715 961	737 449
$\Delta \text{DI}/\text{DI}_{t-1}$ v %	+ 8,6	+ 13,9	+ 0,8	+ 12,9	+ 3,1

Tab.č.2: Vývoj daňového inkasa (zdroj ČSÚ, vlastní výpočty)

Jaký podíl na tomto inkasu představují jednotlivé daně ukazuje následující tabulka. Přitom je kladen důraz na zachycení pouze těch daní, které se významnou měrou podílejí na výši daňového inkasa.

Daňové inkaso v mil. Kč	2004	2005	2006	2007	2008
DPH	184 320	208 413	217 784	236 385	255 190
Daně spotřební	95 841	110 491	119 535	138 947	130 590
Daň z příjmů PO	106 526	137 432	128 865	155 674	173 590
Daň z příjmů FO podnikatelé	24 040	26 583	17 854	17 003	17 749
Daň z příjmů FO zaměstnanci	102 627	110 662	111 633	126 388	115 180

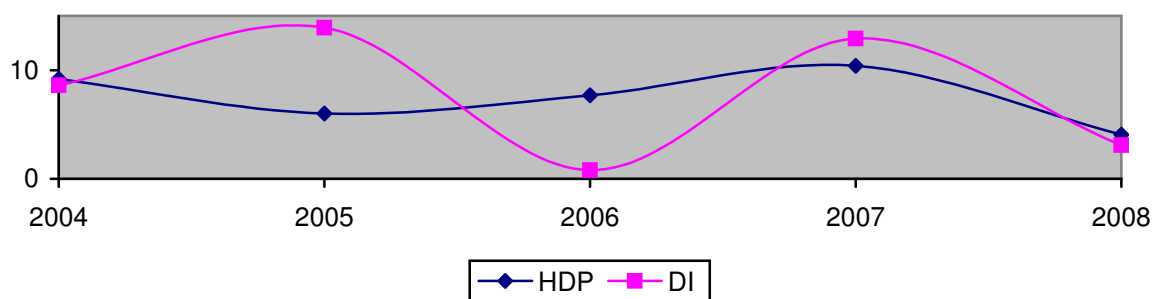
Tab. č.3: Vývoj daňového inkasa dle jednotlivých daní (zdroj MF ČR)

Pokud se podíváme na absolutní částky celkového daňového inkasa za sledované období, můžeme zaznamenat jeho jednoznačný nárůst. Při bližším prozkoumání a s ohledem na relativní výši změny vidíme, že růst není v žádném případě proporcionální. Dříve než začneme porovnávat index změny daňového inkasa a index změny HDP, bude potřeba vzít v úvahu, že data z tabulky č.1 informující o růstu HDP v % vycházejí ze stálých cen očištěných od sezónních vlivů a inflace, tedy ne nominálních cen, se kterými pracuje daňové inkaso. Z důvodu „čitelnějšího“ srovnání byl v následující tabulce propočítán index změny HDP v běžných nominálních cenách.

	2004	2005	2006	2007	2008
HDP mld. Kč	2 814,8	2 983,9	3 215,6	3 551,4	3 696,4
$\Delta\text{HDP}_t/\text{HDP}_{t-1}$ v %	+ 9,2	+ 6,0	+ 7,7	+ 10,4	+ 4,1

Tab.č.4: Vývoj HDP v nominálních cenách (vlastní výpočty)

Obr. Č.1: Vývoj HDP a celkového daňového inkasa

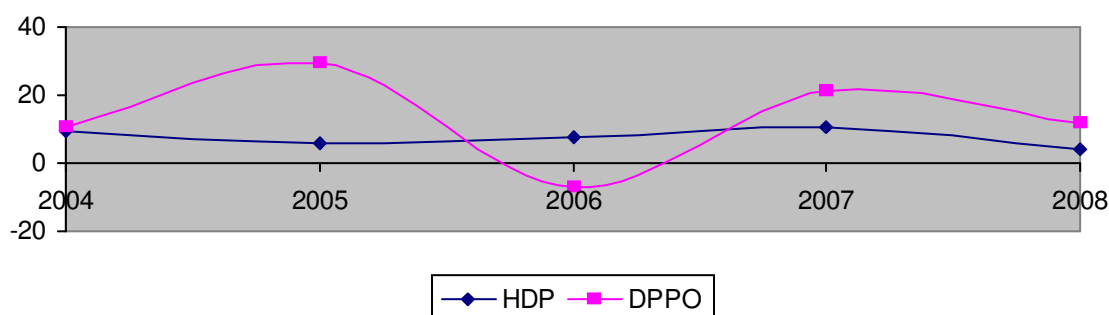
Podíváme-li se blíže na trend vývoje obou zmiňovaných veličin nyní zjistíme, že daňové inkaso věrně nekopíruje pohyb procentní změny hrubého domácího produktu. Spíše jakoby bylo ve svém pohybu časově zpožděno a zaznamenané výkyvy byly silnější, důraznější. V tuto chvíli lze částečně usuzovat, proč trend vývoje vypadá právě takto. Přejmenším je to z toho důvodu, že daňové inkaso z titulu daně z příjmů odráží zvýšenou aktivitu později prostřednictvím záloh na daň placených prakticky dva roky poté. Pojdme se tedy podívat blíže numericky i graficky, co se nejvíce podepsalo na uvedeném vývoji.

3.1 Daň z příjmů právnických osob

	2004	2005	2006	2007	2008
$\Delta\text{HDP}_t/\text{HDP}_{t-1}$ v %	+ 9,2	+ 6,0	+ 7,7	+ 10,4	+ 4,1
$\Delta\text{DPPO}_t/\text{DPPO}_{t-1}$ v %	+ 10,4	+ 29,2	- 7,0	+ 21,1	+ 11,6

Tab.č.5: Vývoj HDP a DPPO (vlastní výpočty)

Obr. č. 2 Vývoj HDP a inkasa daně z příjmů právnických osob

Pokud jde o daň z příjmů právnických osob, lze zde vyčíslit dopady postupného snižování sazby daně z 28 % v roce 2004 až na 21 % v roce 2008. Je patrné, že v letech 2004 a 2005 byl vliv rostoucí ekonomiky silnější než legislativní změny, které s sebou přinesly především snížení sazby daně. Rok 2006 byl poznamenán dopadem změn v odpisové politice (její urychlení), možností odečtu výdajů na výzkum a vývoj, snížením daňové povinnosti uplatněním slev na dani u subjektů využívajících investičních pobídek či uplatněním odpočtů daňových ztrát z minulých let. V tomto roce je patrný rovněž trend ve snižování podílu přímých daní na daňovém inkasu ve prospěch daní nepřímých. V roce 2007 je patrný nárůst

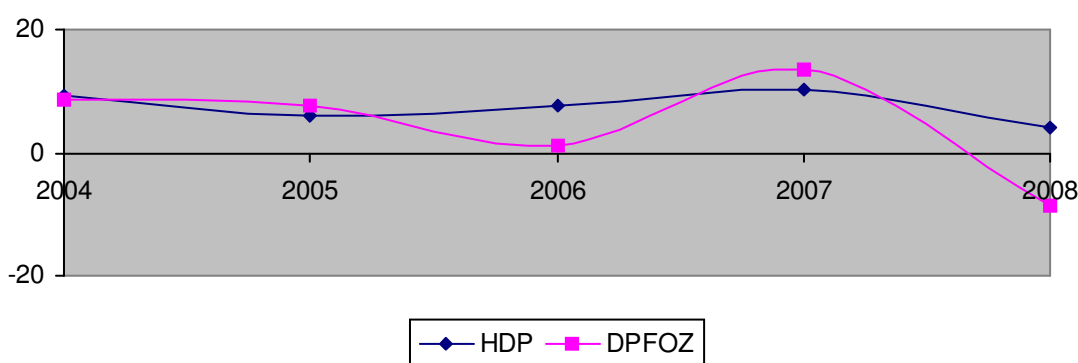
inkasa z důvodu pokračujícího ekonomického růstu, v legislativě nedošlo k zásadním změnám, které by působily inverzně na výše uvedený trend. Rok 2008 je již částečně poznamenán útlumem růstu a projevem dopadu hospodářské krize na ČR, kdy některé subjekty využily možnosti změn daňových záloh.

3.2 Daň z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti

	2004	2005	2006	2007	2008
$\Delta\text{HDP}_t/\text{HDP}_{t-1}$ v %	9,2	6,0	7,7	10,4	4,1
$\Delta\text{DPFOZ}_t/\text{DPFOZ}_{t-1}$ v %	8,5	7,8	1,0	13,5	-8,7

Tab.č.6: Vývoj HDP a DPFO zaměstnanci(vlastní výpočty)

Obr. č.3: Vývoj HDP a inkasa daně z příjmů fyzických osob - zaměstnanci

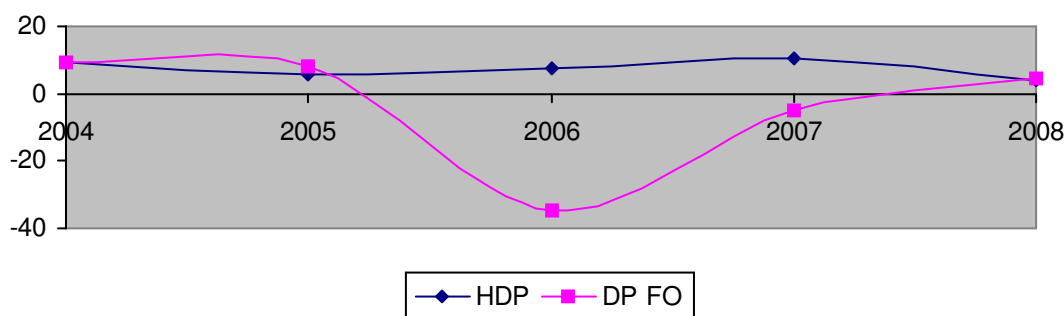
Pokud jde o daň z příjmů odváděnou podniky za zaměstnance je zajímavé porovnat tempo růstu „daně z výkonů“ a „daně z mezd“ porovnáním údajů z tabulky č.5 a č.6. Vliv ekonomického růstu na růst inkasa není zdaleka tak silný jako u daně z příjmů právnických osob. Můžeme usuzovat na nižší úroveň mzdového růstu oproti zvyšování produktivity ekonomiky. To je do jisté míry pozitivní informace s ohledem na inflaci, v jistém smyslu horší zpráva je to již pro rozpočty obcí a měst, které hospodaří s těmito příjmy. Nicméně je zde patrný pozitivní dopad růstu ekonomiky se zhruba dvouletou časovou prodlevou. Zajímavý je propad z roku 2006, kdy je vidět vliv tzv. společného zdanění manželů, ten je silný i v roce 2008, kdy jej bylo možné využít naposledy. Snižování inkasa ovlivnil i vzrůstající zájem o uplatnění odčitatelných položek (životní pojištění, penzijní připojištění, úroky z hypoték, odborové příspěvky). Nárůst v roce 2007 byl částečně podpořen ponecháním záloh ze závislé činnosti zaměstnavatelů na tomto „účtu“, aniž by přeplatky, které vznikly díky společnému zdanění manželů zde byly i vypořádány. Naopak k vrácení daně byl použit účet daně z příjmů fyzických osob – podnikatelů. K tomuto nesouladu došlo z důvodu nesprávné legislativní podpory této situace (viz dále). Rok 2008 byl pak již plně ve znamení zavedení jediné daňové sazby a vlivu hospodářské krize.

3.3 Daň z příjmů fyzických osob

	2004	2005	2006	2007	2008
$\Delta\text{HDP}_t/\text{HDP}_{t-1}$ v %	9,2	6,0	7,7	10,4	4,1
$\Delta\text{DPFO}_t/\text{DPFO}_{t-1}$ v %	9,1	8,3	-34,6	-5,0	4,3

Tab.č.7: Vývoj HDP a DPFO (vlastní výpočty)

Obr. č. 4: Vývoj HDP a inkasa daně z příjmů fyzických osob

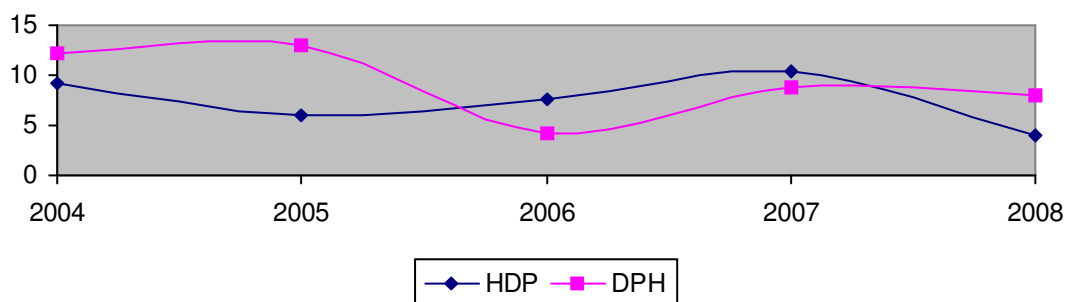
V případě daně z příjmů fyzických osob podávajících přiznání je zářející propad roku 2006. Hlavním důvodem bylo zavedení společného zdanění manželů. Manželé s velkým rozdílem v příjmech se jejich rozdělením dostali do nižšího daňového pásma s nižší daňovou povinností. Zároveň se z tohoto „úctu“ vracely přeplatky na dani vzniklé v souvislosti s uplatněním společného zdanění manželů i pro zaměstnance využívající tuto možnost. Pro vypořádání jejich nároků z daně z příjmů ze závislé činnosti neexistovala v roce 2006 ještě zákonná opora. Současně se zde projeví, jako další důsledek ekonomického růstu, častější přeměny fyzických osob na kapitálové společnosti.

3.4 Daň z přidané hodnoty

	2004	2005	2006	2007	2008
$\Delta\text{HDP}_t/\text{HDP}_{t-1}$ v %	9,2	6,0	7,7	10,4	4,1
$\Delta\text{DPH}_t/\text{DPH}_{t-1}$ v %	12,2	13,0	4,3	8,8	8,1

Tab.č.8: Vývoj HDP a DPH (vlastní výpočty)

Obr. č. 5: Vývoj HDP a inkasa DPH

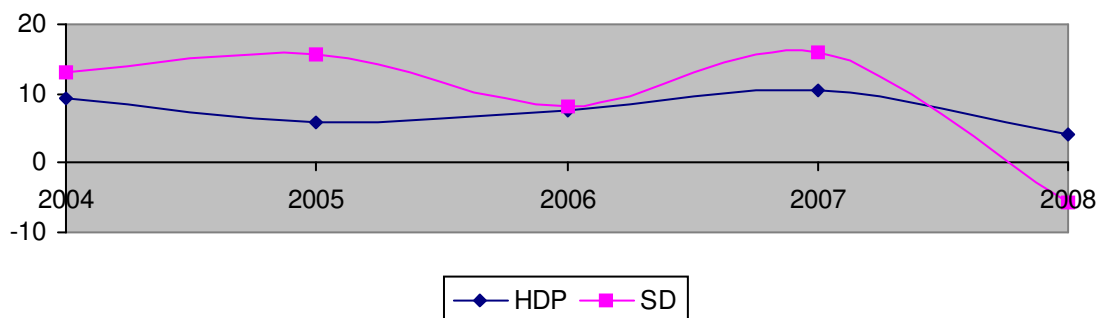
Daň z přidané hodnoty jako stěžejní daň se podílí téměř jednou třetinou na daňovém inkasu. Na nárůstu inkasa z této daně se podílel nejen ekonomický růst a zvyšování spotřeby domácností, ale i legislativní změny jako přesuny zboží a služeb ze snížené sazby do vyšší. Mírnější tempo růstu v roce 2006 bylo následkem růstu obchodní bilance a tudíž zvýšení plnění osvobozených od DPH s plným nárokem na odpočet daně. Roky 2007, 2008 jsou poznamenány vlivem silného kurzu koruny, který se projevil „zlevněním“ dovozu a „zdražením“ vývozu. V samém závěru pozorování pak můžeme vidět mírnější propad růstu inkasa oproti růstu HDP, který lze vysvětlit „dobíháním“ kontraktů uzavřených v dřívějších letech.

3.5 Spotřební daň

	2004	2005	2006	2007	2008
$\Delta\text{HDP}_t/\text{HDP}_{t-1}$ v %	9,2	6,0	7,7	10,4	4,1
$\Delta\text{SD}_t/\text{SD}_{t-1}$ v %	13,1	15,8	8,2	16,0	-5,8

Tab.č.9: Vývoj HDP a spotřební daně (vlastní výpočty)

Obr. č. 6: Vývoj HDP a inkasa spotřební daně

Spotřební daně jako třetí nejdůležitější prvek daňového inkasa měly rovněž rostoucí tendenci. Dvě třetiny z těchto příjmů představují příjmy z minerálních olejů, dalších téměř 25 % tvoří příjmy z tabákových výrobků. Rostoucí úroveň ekonomiky se tedy skutečně projevila v růstu spotřeby domácností a „spotřeby“ podnikové – investiční. Zajímavým momentem je současně fakt, že příjmy z těchto daní rostly, přestože se výrazně neměnily daňové sazby. Propad roku 2008 byl jednak zčásti zapříčiněn nastupující hospodářskou krizí, zčásti předzásobením tabákovými výrobky v souvislosti s jejich zdražením od 1.1.2008.

4 Závěr

Závěrem lze jednoznačně potvrdit, že ve většině případů daňové inkaso rostlo spolu se zvyšující se úrovní HDP. Na druhou stranu se potvrdilo, že mezi těmito ekonomickými veličinami rozhodně neexistuje proporcionalní závislost. Silným faktorem jsou zde, jak se dalo předpokládat, legislativní změny, které urychlovaly tempo růstu daňového inkasa či jej naopak zpomalovaly. Jako citlivější na legislativní změny se ukázala jednoznačně daň z příjmů právnických či fyzických osob. Naproti tomu u daně z přidané hodnoty a spotřební daně je patrnější silnější vliv „kondice“ celkové ekonomiky. Legislativa zde již nehraje tak zásadní roli. Důkazem toho je růst inkasa spotřební daně, přestože nedocházelo ke změnám daňových sazeb. Nicméně je potřeba zmínit, že výše uvedené závěry vycházejí pouze z pětiletého období, které bylo navíc poznamenáno růstem ekonomiky.

Literatura

- [1] HOLMAN, R.: *Ekonomie*. C.H. Beck, Praha, 2002
- [2] ŠIROKÝ, J.: *Daňové teroe s praktickou aplikací*. C.H. Beck, Praha, 2003
- [3] Hrubý domácí produkt. <http://www.finance.cz/popupmoduly/>
- [4] Inkaso daní v České republice. <http://www.finance.cz/dane-a-mzda/statistiky/>

Summary

The tax incomes and its evolution is described in the paper. Changes of incomes is watched in the Czech Republic during five eyars (2004 –2008). Simultaneously is watched changes of gross domestic product in this period. Both of this facts are appreciated together and the target is to find dependance between GDP and tax incomes. The principal facts, witch influenced tax incomes, was explained. Also it was find, which incomes is more sensible to growth of GDP.